

УДК 376.091.3:316.47-056.263-053.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-1-58>

Оксана КРУГЛИК,

orcid.org/0000-0002-9632-6579

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені Миколи Ярмаченка
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна) o.kruhlyk@ukr.net*

ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАУЧІННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА РОЗВИТКУ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

У статті розглядається сурдопедагогічна технологія розвитку самоідентифікації та міжособистісних стосунків дітей з порушеннями слуху в освітньому процесі. Сучасні умови зумовлюють необхідність осмислення взаємозв'язку розвитку міжособистісних стосунків з інноваційними технологіями навчання та становленням національної ідентичності в життєдіяльності особистості.

В статті розкривається інтегративно-педагогічний підхід до соціокультурного середовища, яке детермінує інтелектуально-комунікативний розвиток дитини в умовах сучасного освітнього середовища. Описується позитивно особистісний розвиток міжособистісних стосунків, який формує універсальну особистість у змінному середовищі.

Висвітлюється вплив різних контекстів (соціального, фізичного, психологічного, семантичного) в освітньому процесі на розвиток міжособистісних стосунків. Актуалізується концепт такого підходу, що передбачає навчання себе бути в моменті з кимось, хто слухає й розмовляє, одночасно навчатися й навчати. Тому пропонуються конкретні сурдопедагогічні інноваційні технології для покращення такого міжособистісного спілкування, для розвитку міжособистісних стосунків між вчителем і учнем.

Запропонований в статті метод навчання інтелектуально-перцептивним діям передбачає активізацію, сприймання, аналіз, розуміння усного та писемного мовлення як комплексну полісенсорну та інтелектуальну функцію. В процесі навчання важливо зосереджуватися на трьохмірному плануванні: психолінгвістична ієрархічна ідея, педагогічна лінійна складова, сурдопедагогічна технологія. Інноваційна технологія навчання дітей з порушеннями слуху включає такі методи роботи: глобальність, маркування та прогнозування.

Освіта є потужною соціальною інституцією, яка може й повинна формувати духовно-інтелектуальний, вільно-ціннісний потенціал нації-держави як запоруку її прогресивно-технологічного та соціально-економічного розвитку. Лише в такому підході ми дійсно зрозуміємо важливість інтеграції осіб з порушеннями слуху в спільноту чуючих, важливість їхньої життєдіяльності для країни.

Ключові слова: *інноваційна технологія, навчання, діти з порушеннями слуху, міжособистісні стосунки, розвиток.*

Oksana KRUHLYK,

orcid.org/0000-0002-9632-6579

*PhD in Education Sciences, Associate Professor,
Head of the Mykola Yarmachenko Department of Special Education and Psychology (Hearing Impairments)
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
(Kyiv, Ukraine) o.kruhlyk@ukr.net*

INNOVATIVE TECHNOLOGY OF TEACHING CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS

The article considers the deaf-pedagogical technology of developing self-identification and interpersonal relationships of children with hearing impairments in the educational process. Modern conditions necessitate understanding the relationship between the development of interpersonal relationships with innovative learning technologies and the formation of national identity in the life of the individual.

The article reveals an integrative-pedagogical approach to the socio-cultural environment, which determines the intellectual and communicative development of a child in the conditions of a modern educational environment. The positively personal development of interpersonal relationships is described, which forms a universal personality in a changing environment.

The influence of various contexts (social, physical, psychological, semantic) in the educational process on the development of interpersonal relationships is highlighted. The concept of such an approach is updated, which involves

teaching oneself to be in the moment with someone who listens and speaks, to simultaneously learn and teach. Therefore, specific innovative deaf-pedagogical technologies are proposed to improve such interpersonal communication, to develop interpersonal relationships between a teacher and a student.

The method of teaching intellectual-perceptive actions proposed in the article involves the activation, perception, analysis, understanding of oral and written speech as a complex polysensory and intellectual function. In the learning process, it is important to focus on three-dimensional planning: psycholinguistic hierarchical idea, pedagogical linear component, deaf-pedagogical technology. Innovative technology for teaching children with hearing impairments includes the following methods of work: globality, marking and forecasting.

Education is a powerful social institution that can and should form the spiritual-intellectual, free-value potential of a nation-state as a guarantee of its progressive-technological and socio-economic development. Only with this approach will we truly understand the importance of integrating people with hearing impairments into the hearing community, the importance of their livelihoods for the country.

Key words: *innovative technology, learning, children with hearing impairments, interpersonal relationships, development.*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбувається становлення нової національної ідентичності. Феномен національної ідентичності українців пов'язаний з процесом не просто відновлення мовної української спадщини, а й з усвідомленням і розумінням технологій навчання в освітньому процесі. В процесі кропіткого та цілісного становлення нації-держави дуже важливою є інституалізація ролей, сподівань, цінностей і створення інфраструктури для соціальної комунікації та міжособистісної взаємодії, що відображається в активній моделі міжособистісних стосунків. Система освіти, в цілому, та інноваційні авторські технології навчання зокрема, впливають і сприяють формуванню й втіленню в життя соціокультурних поглядів дітей на своє майбутнє, на самореалізацію в своїй життєдіяльності. По суті, проблема навчання дітей з порушеннями слуху як педагогічна умова стала найважливішою для самоідентифікації та розвитку міжособистісних стосунків.

Пріоритетність сурдопедагогічних досліджень завжди полягала в розкритті нових функціональних можливостей системи навчання щодо формування мови у дітей з порушеннями слуху, орієнтованих на удосконалення механізмів сприймання мовлення, активізацію потенційних можливостей інтелектуального та сенсорного розвитку дитини. Такий підхід є запорукою розвитку оптимальних міжособистісних стосунків та оволодінням соціальною комунікацією в суспільстві.

Аналіз досліджень. Українська культура, українська наука, має орієнтуватися як на класичне минуле, аби підняти з глибини сурдопедагогічних традицій унікальний методологічний і методичний капітал, так і на майбутнє – з тим, щоб мобільно й гідно інтегруватись у глобальну європейську культуру, поширюючи дієві інноваційні технології, які ґрунтуються на розкритті сенсорних процесів як результату навчання сприймання, розуміння і відтворення змісту мовлення, забезпеченого інтелектуальними діями дитини.

Слід вказати, що такі видатні вчені як М. Ярмаченко, В. Засенко, Н. Засенко, Є. Пушкін, Є. Гроза, І. Лобурець, Л. Фомічова, Л. Лебедева, І. Колесник та інші вбачали сутність формування мовних явищ у дитини з порушеннями слуху, як запоруки її успішної соціалізації та інтеграції в суспільство. Методики, які створювались роками на емпіричному досвіді з науковим аналізом і обґрунтуванням, свідчили про дієвість педагогічного підходу формування мовних явищ у дітей даної нозології. Питання сьогодення вимагає розкриття фахівцями-науковцями залежності розвитку міжособистісних стосунків від інноваційних технологій навчання, становлення національної ідентичності в життєдіяльності. Такі питання піднімалися і висвітлювалися в дослідженнях К. Луцько, О. Круглік, С. Кульбіди, О. Горлачова, С. Литовченко та ін. Проблема діагностики та розвитку міжособистісних стосунків потребує розуміння суті педагогічного впливу з корекційною складовою.

Міжособистісна взаємодія часто виходить за рамки часової узгодженості та охоплює контингентну, двоспрямовану та мультимодальну координацію, де партнери гнучко та взаємно реагують через різні канали взаємодії. Такі висновки були зроблені науковцями Trinh Nguyen, Bahar Tunçgenç (2025) і підкреслили необхідність подальшого дослідження траєкторії розвитку ефектів рухової синхронності, особливо в контексті гри та навчання. Розуміння того, як розвивається чутливість дітей до синхронії та координації в діадних та групових взаємодіях, надало цінне розуміння того, як різні типи ігрової навчальної діяльності – незалежно від того, чи включають вони пряму фізичну координацію, чи більш тонкі форми синхронії – сприяють соціальному навчання та розвитку позитивних міжособистісних стосунків протягом усього життя.

В той же час дослідження S. Duck, D. Usera (2016), Jih-Hsin Tang, Ming-Chun Chen, Cheng-Ying Yang, Tsai-Yuan Chung, Yao-An Lee (2016) вказують на необхідність врахування впливу

критерію невербальних стосунків електронної мережі. Через популярність мобільних пристроїв, таких як смартфони та планшети, зростає тенденція до надмірного використання цих пристроїв людьми, зокрема дітьми з особливими освітніми потребами.

Мета статті – розглянути та описати вплив інноваційних технологій навчання (авторська сурдопедагогічна технологія) на розвиток міжособистісних стосунків у дітей з порушеннями слуху. Висвітлити інновацію навчання як педагогічну умови становлення особистості в її життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу. Нейробіологічні, нейрофізіологічні дослідження безпосередньо впливають на розвиток сучасних технологій навчання, зокрема і на успіх активації сприймання і розуміння усного мовлення у дітей з порушеннями слуху. Здатність цієї категорії дітей сприймати мовлення, здійснювати його аналіз-синтез, розуміти смисл прочитаного створює платформу для мікро- і макро- спілкування, освоєння літературних і навчальних текстів. Дозволяє людям з порушеннями слуху стати повноцінним членом суспільства, через оволодіння мовою нації, усвідомити приналежність до народу.

Неможливо погодитися з твердженням, що українцям немає що продемонструвати світу, окрім фольклору. Ми володіємо не тільки унікальним духовно-культурним потенціалом, маємо традиційні духовно-культурні «ресурси» для формування модерного українського соціокультурного організму, котрий буде цікавим для світової спільноти (Козловець, 2009). Ми маємо професійний потенціал навчання дітей з порушеннями слуху такими методиками, які допоможуть в подальшому налагодити міжособистісні стосунки з оточуючими людьми.

Соціокультурність, як феномен сьогодення, безпосередньо пов'язаний з інтелектуально-комунікативними навичками дитини особливо в умовах інклюзивного середовища, володінням моделями міжособистісних комінкації. Протиріччя, які виникають в гуманістичному підході до розвитку міжособистісних стосунків, потребують з одного боку, формування особистості, яка здатна гнучко реагувати на зміни середовища, у яке вона потрапляє та має змогу спостерігати за навчальною поведінкою дітей з типовим розвитком, моделями їхніх відповідей, а з іншого боку, спеціальних адекватних методик навчання, які спроможні забезпечити такий дитині органічну безболісну соціалізацію, оволодіння знаннями, уміннями і навичками, згідно її актуальних і перспективних можливостей.

Команда авторів під керівництвом Jason S. Wrench пропонують використовувати крім осно-

вних критеріальних показників міжособистісних стосунків таких як взаємини, міжособистісна динаміка, мова, слухання, невербальне спілкування та романтичні стосунки, такі нові сфери, як «співчуття до себе», «позитивне ставлення до тіла», дружба та «темна сторона».

Розглядаючи реалізацію цих критеріальних показників в освітньому процесі, слід розуміти вплив різних контекстів: соціального, фізичного, психологічного і семантичного. Соціально-культурний контекст є одним з важливих і визначає лінію освітнього процесу для дітей з порушеннями слуху, особистісний вибір спілкування із соціумом усним чи жестовим мовленням. Фізичний контекст пов'язаний з простором, де відбувається міжособистісна взаємодія (освітній заклад, школа, будинок, кабінет, клас, приміщення). Це гучний простір, акустичні фіксації, зручні меблі тощо. Фізіологічний контекст також має значення, як відповідь організму на те, що відбувається в його середовищі (фізична втома, колір кімнати, фізична комфортність). Психологічний контекст звичайно пов'язаний з реагуванням людським розумом на те, що відбувається в його середовищі (наприклад, емоційний стан, думки, сприйняття, наміри, уважність). І нарешті, семантичний контекст, на нашу думку дуже важливий для дітей з порушеннями слуху, впливає на сприймання, розуміння та інтерпретацію різних повідомлень (мова, словниковий запас, використання граматики, прагматика).

У кожному з цих контекстів можна знайти обставини, які порушують або переривають міжособистісні стосунки. Найчастіше ми абсолютно не знаємо, як ці різні контексти створюють шум і впливають на нашу взаємодію один з одним протягом самого моменту.

Ефективне міжособистісне спілкування, розвиток міжособистісних стосунків є складним для довготривалого позитивного підтримання. Особливо якщо мова йде про навчання дітей з порушеннями слуху в умовах освітніх новацій. Мета такого розвитку до міжособистісних стосунків – навчити себе бути в моменті з кимось, хто слухає й розмовляє, одночасно навчатися й навчати. Тому слід мати деякі конкретні сурдопедагогічні навички для покращення такого міжособистісного спілкування, для розвитку міжособистісних стосунків між вчителем і учнем.

Прогресивні стосунки передбачають, безсумнівно, розвиток як входження в фазу «підтримки». Під час підтримки у навчанні міжособистісні стосунки між вчителем і учнем залишаються дещо статичними, набувають розвитку: не так багато відбувається помітно, але змінюється щось внутрішнє, що робить стосунки міцнішими, більш ціннішими та більш тривалими.

Одним із важливих засобів, який уможливає формування комунікабельної, ініціативної особистості учня з порушеннями слуху – нау́чіння. Тож зупинимося на інноваційних технологіях нау́чіння дітей з порушеннями слуху, що як раз є педагогічною умовою і розвитку, і соціалізації в спільноті.

Суб'єктивні аспекти сприймання учня з порушеннями слуху полягають у здатності до: а) слухового, слухо-зорового сприймання усного мовлення, якому підпорядковані цілий ряд інтелектуальних та вольових процесів; б) моторного сприймання мовлення, уваги до артикуляційних (рухових) образів фонем (так зване «читання з губ»), які здатні підкріпити звукові образи.

Недосконале, утруднене породження рухових образів фонем дитиною з порушеннями слуху гальмує її сприймання та розуміння усного мовлення. Як наголошує К.Луцько неформована здатність до прогнозування повідомлення на основі встановлення асоціативних зв'язків між словами в структурі речення (фрази) призводить до напруження дитини при розпізнаванні та розумінні мовлення, до її швидкої стомлюваності, що спричиняє гальмування, «відключення» від розуміння освітнього процесу (Луцько, Круглик, 2021).

Тому, слід акцентувати увагу на розвитку внутрішнього мовлення, слухової пам'яті, уяви, мислення. Для цього треба пропонувати дитині проговорювати, читати, говорити фрази, повідомлення, тексти голосно, потім тихо і ще раз – тільки артикулюючи (без голосу), а потім знову голосно (так розвиваємо внутрішнє мовлення). Також можна виконувати дії, про які читаєш (розвиваємо самоконтроль дисципліни, слухову пам'ять, уяву, мотивацію). Іноді важливо поєднувати вміння кодувати і розкодувати повідомлення (текст) різними знаковими мовами (вербальною і жестовою).

В процесі нау́чіння на думку О. Круглик важливо зосереджуватися на трьохмірному плануванні: психолінгвістична ієрархічна ідея, педагогічна лінійна складова, сурдопедагогічна технологія. Експериментально встановлено, що адекватне розуміння прочитаного дітьми з порушеннями слухової функції, з одного боку, пов'язано зі структурою самого повідомлення (тексту), що сприймається, а з другого боку, з інтелектуальною діяльністю реципієнта (Круглик, 2020).

Наша технологія нау́чіння дітей з порушеннями слуху включає такі методи роботи: *глобальність, маркування та прогнозування*. Метод глобальності включає в себе розуміння, що дитина мислить цілісністю слів, понять, тому навчання повинно відбуватися цілими словами, що є більш природним та інтуїтивно зрозумілим. Особлива увага

повинна приділятися візуальному сприйманню, розпізнаванню та запам'ятовуванню слів, які асоціюються з конкретними предметами, малюнками або діями. Важливу роль відіграє повторення та використання мультисенсорного підходу у розпізнаванні сенсорних еталонів. Метод глобального нау́чіння реалізується за допомогою технік, дидактичних ігор, що передбачають сприймання, читання, розуміння цілих слів, фраз, повідомлень та виконання дій на їх основі.

Методика «маркованих» слів, словосполучень, речень здійснюється через виділення опорних слів, словосполучень, речень у тексті. Такий методичний підхід дозволяє дитині усвідомлювати «основні смислові маркери»; формувати здатність сприймати скорочений (скомпресований) зміст тексту, поданий у писемному вигляді; краще розвивати використання можливості своєї оперативної пам'яті, реального запам'ятання опорних мовленнєво-смислових одиниць. За методикою марковані слова можуть представляти різні частини мови, які виступають у ролі різних членів речення. Маркувати можна й пари сполучень підмета та присудка. Застосовуючи метод маркування слід враховувати можливості дитини, стан розвитку її короткочасної, оперативної та тривалої пам'яті, її обсяг.

Запропонована методика дає можливість дитині самостійно, без допомоги, відтворити короткий зміст тексту, спираючись на ту кількість маркерів, яку вона може утримати у пам'яті, активізувати свою словесно-логічну пам'ять, відчувати себе повноцінним учасником навчального процесу, мати міжособистісні стосунки з вчителем як партнером по взаємодії.

Застосування методів нау́чіння глобальності та маркування надає змогу вчителю в різних освітніх умовах спрощувати повідомлення, тексти для сприймання й розуміння дитиною з порушеннями слуху.

В той же час ми пропонуємо подавати текст частинами для вивчення. У метод прогнозування для дитини з порушеннями слуху доцільно вкладати комплекс дій і показників, які дають змогу передбачити напрями її розвитку, навчання та адаптації, а в подальшому спланувати педагогічну та психологічну підтримку. Прогнозування сприяє мовленнєвому, комунікативному та когнітивному розвитку дитини з порушеннями слуху. При цьому формуються мислення, пам'ять, увага; здатність до узагальнення, аналізу, прогнозування подій у тексті; навчальна успішність.

Прогнозування соціально-емоційного розвитку дітей пов'язано з рівнем самоідентифікації та самооцінки; емоційної регуляції; здатності до

міжособистісних стосунків; виявленню своєчасних ризиків соціальної ізоляції.

Вбачаємо за необхідне зупинитися на емергентності системи формування мови і розвитку мовлення дитини як умови успішної інтеграції в суспільство, встановлення гармонійних міжособистісних стосунків. Тому що прогнозування освітньої траєкторії, застосування інноваційних технологій навчання в інклюзивному або спеціальному середовищі, потреба у фахівцях, технічних засобах безумовно пов'язано з перспективами подальшого навчання.

Метод прогнозування у роботі з дитиною з порушеннями слуху спрямований на передбачення можливих траєкторій її мовленнєвого, когнітивного, соціально-емоційного та освітнього розвитку з метою своєчасного планування комплексаторно-корекційної та педагогічної підтримки (бажано відповідним фахівцем – сурдопедагогом). Метод прогнозування в процесі літературного читання спрямований на передбачення динаміки розвитку читацької компетентності, самоідентифікації та міжособистісних стосунків з урахуванням індивідуальних комунікативних можливостей дитини. Методично доречно визначити рівень розуміння художнього тексту (образів, емоцій, мотивів поведінки персонажів); передбачити розвиток діалогічного й монологічного мовлення та здатності до співпереживання у процесі обговорення прочитаного; прогнозувати формування позитивних міжособистісних стосунків через спільне читання, рольову взаємодію та групову діяльність; виявити можливі комунікативні бар'єри у взаємодії з однолітками та вчителями, дорослими.

Також в процесі наших досліджень та успішної практичної реалізації методики формування складоритмічних особливостей усного мовлення у дітей було встановлено, що відчуття ритму мовлення є основою розвитку їхньої вербальної пам'яті, засвоєння розмовного діалогічного мовлення. Оволодіння складоритмом дитиною з порушеннями слуху є не лише стартом розвитку її вербальної пам'яті, а й можливістю включення інтелектуальних здібностей до аналізу мовленнєвих стимулів, їхнього розпізнавання та ідентифікації (Луцько, Круглик, 2019).

Запропонований нами метод навчання інтелектуально-перцептивним діям передбачає активізацію, сприймання, аналіз, розуміння усного діалогічного, писемного мовлення як комплексну полісенсорну та інтелектуальну функцію. Науковий досвід нашої психолого-педагогічної роботи компенсаторно-корекційного спрямування з дітьми з порушеннями слуху та наші дослідження

експериментального характеру доводять, що описаний нами метод навчання інтелектуально-перцептивним діям дітей з особливими освітніми потребами одночасно розвиває у дитини інтелектуально-комунікативні здібності, забезпечує можливість успішної ідентифікації через міжособистісну взаємодію в суспільстві з людьми, культура яких завжди пов'язана із національною мовою і носить діалогічний характер.

Ми випустили серію навчальних підручників для 2–4 класів «Літературне читання» для осіб з порушеними слухом (Н90, Н91), адаптовані для дітей з порушеннями слуху (Круглик, 2020–2025). Ці підручники готуються саме для спеціальних або інклюзивних класів, з урахуванням особливостей сприймання мовлення і володіння видами мови різними способами. Сучасні підручники для учнів з порушеннями слуху мають спрощену подачу змісту (відповідно навчальній програмі) та структуру; містять візуальні опори, таблиці, малюнки, схеми, піктограми, особливі завдання для розвитку читацьких якостей, що допомагають розуміти текст з різним володінням мови як знаковою системою.

Посібники, що розглядають стратегії взаємодії, мовну підтримку, розвиток комунікації, важливі для створення адаптованих уроків читання. Постає питання доцільності використання QR-кодів в таких підручниках для осіб з особливими освітніми потребами, але це для наукових роздумів і досліджень в інших публікаціях. Наостанок хочемо зазначити, що дослідження Jih-Hsin Tang, Ming-Chun Chen, Cheng-Ying Yang, Tsai-Yuan Chung, Yao-An Lee (2016) показали: через поширеність мобільних пристроїв надмірне використання соціальних мереж стало глобальним явищем. І це стало серйозною проблемою в школах. Було виявлено, що міжособистісні стосунки та онлайн-соціальна підтримка позитивно пов'язані із залежністю від соціальних мереж; однак деякі риси особистості, такі як доброзичливість, сумлінність та невротизм, негативно пов'язані із залежністю від соціальних мереж. Міжособистісні стосунки та невротизм в інтернеті виявилися важливими предикторами.

Висновки. Отже, нами були зроблені такі висновки, що мовленнєвий потенціал дитини з порушеннями слуху впливає на подальшу інтеграцію і соціалізацію у суспільстві. Наші спостереження продемонстрували, що діти з порушеннями слуху з більшою ймовірністю матимуть позитивні міжособистісні стосунки через технології навчання, і пов'язані з освітнім процесом в цілому. Оволодіння фразою, її синтаксисом є ключем до сприймання та розуміння усного діалогу, смислу

прочитаного. У цьому процесі важлива роль відводиться оптимальному слухопротезуванню, підготовці артикуляційного апарата дитини, активації мовлення, розвитку слухового сприймання мовленням, умінням сприймати, розуміти і відтворювати інформацію різного рівня значення.

Освіта є потужною соціальною інституцією, яка може й повинна формувати духовно-інтелектуальний, вільно-ціннісний потенціал нації-держави як запоруку її прогресивно-технологічного та соціально-

економічного розвитку. Саме з освітою пов'язуються сучасні завдання консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору України, формування ціннісної системи – відкритої, варіативної, духовно і культурно насиченої, толерантної, яка забезпечить становлення дійсної громадянськості й патріотизму, національної ідентичності. Лише в такому підході ми дійсно зрозуміємо важливість інтеграції осіб з порушеннями слуху в спільноту чуючих і їхню важливість для життєдіяльності країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2009. 558с.
URL: https://eprints.zu.edu.ua/6217/1/kozlovez_monograf.pdf (дата звернення: 23.12. 2025).
2. Круглик, О. Домінантність слова в процесі розвитку міжособистісних відносин у людей з порушеннями слуху. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. Вип. 3 (95). С. 64–74.
3. Круглик О. Літературне читання. 2 клас : підруч. для осіб з особливими освіт. потребами (H91). Київ : Атлант, 2024. 160 с.
4. Луцько, К., Круглик, О. Інтелектуально-комунікативний розвиток дитини з особливими освітніми потребами в технологіях навчання. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 5(41). С. 18–26. DOI:10.51647/kelm.2021.5.1.3 (дата звернення: 23.12. 2025).
5. Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом, з кохлеарними імплантами) / К. Луцько, О. Круглик та ін. Київ, 2019. 405 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1INC__3SwfHCH3H9AzsOAR4dOw9eSiOsp/view (дата звернення: 15.12. 2025).
6. Duck, S., & Usera, D. Interpersonal relationships. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*. 2016. 1–16. DOI: 10.1002/9781118766804.wbiect120 (дата звернення: 22.12. 2025).
7. Jih-Hsin Tang, Ming-Chun Chen, Cheng-Ying Yang, Tsai-Yuan Chung, Yao-An Lee. Personality traits, interpersonal relationships, online social support, and Facebook addiction. *Telematics and Informatics*. 2016. Vol. 33, Issue 1, 102–108. DOI: 10.1016/j.tele.2015.06.003 (дата звернення: 22.12. 2025).
8. Trinh Nguyen, Bahar Tunçgenç. Motor synchrony, social learning and closeness in group play settings. *Human Developmental Psychology*. 2025. Vol.16. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1595908 (дата звернення: 22.12. 2025).

REFERENCES

1. Kozlovets M. (2009). Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii: monohrafiia. [The phenomenon of national identity: challenges of globalization: monograph]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 558. URL: https://eprints.zu.edu.ua/6217/1/kozlovez_monograf.pdf (data zvernennia: 23.12. 2025). [in Ukrainian].
2. Kruhlyk, O. (2020). Dominantnist slova v protsesi rozvytku mizhosobystisnykh vidnosyn u liudei z porushenniamy slukhu [Word dominance in the development of interpersonal relationships in people with hearing impairments]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 3 (95). 64–74. [in Ukrainian].
3. Kruhlyk O. (2024). Literaturne chytannia [Literary reading]. 2 klas : pidruch. dlia osib z osoblyvymy osvit. potrebamy (H91). Kyiv : Atlant. 160. [in Ukrainian].
4. Lutsko, K., Kruhlyk, O. (2021). Intelektualno-komunikatyvnyi rozvytok dytyny z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v tekhnolohiiakh nauchinnia [Intellectual and communicative development of a child with special educational needs in learning technologies]. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. № 5(41). 18–26. DOI:10.51647/kelm.2021.5.1.3 (data zvernennia: 23.12. 2025). [in Ukrainian].
5. Lutsko K., Kruhlyk O. (2019). Prohrama rozvytku ditei doshkilnoho viku z porushenniamy slukhu (hlukhi, zi znyzhenym slukhom, z kokhlearnymy implantamy) [Development program for preschool children with hearing impairments (deaf, hard of hearing, with cochlear implants)]. Kyiv, 405. URL: https://drive.google.com/file/d/1INC__3SwfHCH3H9AzsOAR4dOw9eSiOsp/view (data zvernennia: 15.12. 2025). [in Ukrainian].
6. Duck, S., & Usera, D. (2016). Interpersonal relationships. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, 1–16. DOI: 10.1002/9781118766804.wbiect120 (data zvernennia: 22.12. 2025).
7. Jih-Hsin Tang, Ming-Chun Chen, Cheng-Ying Yang, Tsai-Yuan Chung, Yao-An Lee (2016). Personality traits, interpersonal relationships, online social support, and Facebook addiction. *Telematics and Informatics*. Vol. 33, Issue 1, 102–108. DOI: 10.1016/j.tele.2015.06.003 (data zvernennia: 22.12. 2025).
8. Trinh Nguyen, Bahar Tunçgenç (2025). Motor synchrony, social learning and closeness in group play settings. *Human Developmental Psychology*. Vol.16. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1595908 (data zvernennia: 22.12. 2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025